

International Journal of Social Sciences

ISSN: 2587-2591

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayil.14>

Volume 1/1 April

2017 p. 36/44

SOSYAL DARWİNİZMİN VERGA'YA ETKİLERİ¹

THE EFFECTS OF SOCIAL DARWİNİSM ON VERGA'S LİTERARY OUTPUT

Nimet Merve Akbaş*

ÖZ

İngiliz doğa bilimci ve jeolog Charles Darwin tarafından ortaya atılan Darwinizm teorisi, sosyal alana uyarlanarak Sosyal Darwinizm'i oluşturmuş; kurama ait fikirler bilimsel alanda etkili olduğu kadar edebiyat alanında da etkili olarak kuşakları derinden etkilemiş, 19. ve 20. yüzyıl arasında yaşamış ve adını duyurmuş olan Giovanni Carmelo Verga da yaşadığı dönemin şartlarından ve o dönemde ortaya atılan bu felsefelerden etkilenmiş ve eserlerini bu doğrultuda kaleme almıştır. Verga'nın yaşadığı dönemde toplumu etkisi altına almış olan Darwinizm ve onun sosyal yaşama uyarlanmasıyla ön plana çıkan Sosyal Darwinizm kitlelerin yaşamlarını, hayata bakış açılarını, tavır ve tutumlarını yönlendiren bir güç unsuru haline gelmiş ve toplumsal yaşamda derin izler bırakmıştır. Verga

¹ Bu çalışma yayınlanmamış "Verga ve Kimi Öykülerindeki Yaşam Mücadelesi ile Mal-Mülk Kavramı" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

* Okt. Anadolu Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Temel Yabancı Dilleri Bölümü, e-mail: n.merveakbas@windowslive.com

da ortaya çıkan bu felsefelerin insan üzerindeki etkilerini karamsar bir üslupla eserlerine yansıtmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Darwin, Darwinizm, Sosyal Darwinizm, Verga.*

ABSTRACT

The theory of Evolution, established by the naturalist and geologist Charles Darwin, was adjusted to social sciences and it comprised Social Darwinism. However, the fundamental notions Darwinism became so effective in science and literature that it influenced generations of people. In this context, Giovanni Carmelo Verga, lived between the late 19th and early 20th centuries, created his works with the impact of the philosophical and social developments of his time. Both Darwinism and Social Darwinism, which appeared with it's adaptation to social conditions turned out to be a force that directed the lives, views and attitudes of the people and left deep traces in social life. Therefore, Verga reflected the effects of these theories on human beings in pessimistic manner.

Key Words: *Darwin, Darwinism, Social Darwinism, Verga.*

Giriş

Giovanni Carmelo Verga, 1840-1922 yılları arasında yaşayan, roman, öykü ve oyun yazarıdır. Güney İtalya'nın Catania şehrinde doğmuş olan Verga, eleştirmenlerce gelmiş geçmiş İtalyan yazarlarının en büyüklerinden biri olarak kabul edilmiş ve Verizm akımının en önemli temsilcisi sayılmıştır. İtalya'nın, yabancıların boyunduruğundan kurtulmak, siyasi, toplumsal, ekonomik alanda birlik ve beraberliğini kurmak için savaşımlar verdiği Risorgimento dönemine ve siyasi birliğini kurduktan sonra birliğin amacını tam gerçekleştiremediği, Kuzey İtalya ve Güney İtalya arasında sosyal, ekonomik ve sınıf farklılıklarının olduğu çalkantılı döneme şahit olmuş, toplumsal olayların ve ideolojilerin insanlar üzerindeki etkilerinin yakından gözlemcisi olmuştur. Özellikle "yaşam mücadelesi" kavramını doğuran Darwinizm teorisinin yansımaları eserlerinin en önemli ana temalarından birini oluşturmaktadır.

Darwinizm, doğadaki kıt kaynaklar nedeniyle biyolojik organizmalar arasında ortaya çıkan mücadelede, değişen koşullara uyum sağlayamayan ya da daha güçsüz türlerin yok olduğunu, uyum sağlayabilen güçlü türlerin varlıklarını devam ettirdiğini ve hayatta kaldıklarını öngören bir teoridir. İngiliz doğa bilimci ve jeolog Charles Darwin tarafından ortaya atılan bu

teori 19. yüzyılda bilimsel gelişmeler üzerinde etkili olduğu kadar sosyal alandaki görüş ve fikirler üzerinde de etkili olmuş ve Sosyal Darwinizm kavramının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu bağlamda, Sosyal Darwinizm, söz konusu teorinin sosyal alana uyarlanmasıdır. Tıpkı doğada olduğu gibi toplumsal hayatta da kaynakların kıt olması ve her bireyin kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesi nedeniyle ortaya çıkan toplumsal mücadelede, ekonomik gücün azlığının ya da çokluğunun özgürlük alanını artırdığı ya da azalttığı, toplumsal statü ve ekonomik bakımdan en güçlü olanın hayatta kalması gerektiği varsayılır. 19. yüzyılın ortalarında Herbert Spencer² tarafından desteklenen bu görüşe ve Adam Smith'in³ bu görüş doğrultusunda, yaşadığı dönemde ortaya atmış olduğu "görünmez el" kavramına göre, eşitsizlikler doğanın bir kanunudur; çünkü olup biten her şey görünmez bir el ile kendi kendine gerçekleşmektedir. Dolayısıyla, sosyal düzen dış müdahale olmaksızın kendiliğinden sağlanmaktadır. Bir tarafta birey kendi amaçlarını gerçekleştirmeye çalışırken diğer tarafta sosyal düzen kendi kendine işlemektedir. Bireylerin amaçlarını gerçekleştirmek için izleyecekleri yolu önceden tasarlayıp, tasarladıkları davranışlarının tasarlanmamış sonucu ile karşılaşmaları, bu görünmez el yasaının işleyişinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle insanlığın ilerlemesi için güçsüz ve zayıf olan alt sınıfların korunmaması, bireyler arasındaki mücadelenin engellenmemesi, ekonomiye hiçbir devlet düzenlemesinin yapılmaması gerekir. Aksi takdirde, devletler koydukları kurallarla, doğanın en güçlüsünün ve en iyinin hayatta kalması yoluyla sağladığı mükemmelliği bozarlar. Her birey kendini kurtarmakla yükümlüdür ve bunu başaramayanın elenmesi doğal ayıklanmadır. Tüm bunların sonucunda "yaşam mücadelesi" kavramı bir yaşam felsefesi olarak toplumdaki bireylere atfedilir. Toplumsal yaşam içinde var olan doğal düzende insanlar zihinsel ve bedensel yeteneklerine göre emeklerinin karşılığını alırlar ve elde ettikleri kazanımlar bireyseldir. İstekleri doğrultusunda verdikleri mücadele ile emeklerinin karşılığı olarak elde ettikleri kazanç, bireyin toplumdaki konumunu belirleyerek kendini ve neslini zayıf ya da güçlü kılar; yani bir birey yeteneklerini ne kadar iyi kullanırsa o kadar kazançlı çıkar. Toplumsal ve ekonomik rekabette başarılı olanlar yaşamaya ve ilerlemeye devam edebilirler. Verilen mücadelede başarısız olanlar ise kendi sonunu hazırlamaya mahkûmdur. Dolayısıyla, yoksulluk ve hastalık gibi durumlar ekonomik ya da sosyal eşitsizlikler yüzünden değil, kişilerin kendi hatasından ve kendiliğinden var olan doğal işleyiş sürecinde verdikleri mücadelede başarılı olamamalarından kaynaklıdır. Tüm bunların sonucunda da verilen yaşam mücadelesinde, bireyler arasında rekabet ve maddiyata verilen

² 1820-1913 yılları arasında yaşamış olan İngiliz filozof ve sosyolog.

³ 1723-1790 yılları arasında yaşamış İskoç filozof. Ahlak felsefesi profesörü olmasına bağlı olarak ekonomi ve doğal olaylarda bir düzen olduğunu ve bunun gözlem ve ahlakla tespit edilebileceğini söyler.

önem artmakta, paylaşım ve dayanışma duygularının köreldiği bir toplum yapısı şekillenmektedir.

Sosyal Darwinizmin Verga'ya Etkileri

19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya atılan Darwinizm ve Sosyal Darwinizm her alanda etkili olduğu gibi edebiyat alanında da etkili olmuştur. Doğal ayıklanma, yaşam mücadelesi, ilerleme gibi kavramlardan bahseden Sosyal Darwinizm, Verizm gibi önemli bir akımın filizlenmesini sağlamış ve akımın en önemli temsilcisi unvanını kazanan Verga'nın eserlerine de yansımıştır. Özellikle "yaşam mücadelesi" kavramı üzerinde yoğunlaşacağı sinyallerini, Verga, 1878 yılında Salvatore Paola Verdura'ya bizzat yazdığı mektupta şu şekilde dile getirmiştir:

"Kafamda güzel ve muhteşem olacağını düşündüğüm bir çalışma var, yaşam mücadelesini gözler önüne serecek bir tür görüntü oyunu diyebiliriz". (http://www.viv-it.org/schede/marea-o-ciclo-dei-vinti-lettera-salvatore-paolo-verdura#_ftn1)

A. Momigliano, G. Petronio ve U. Bosco gibi kimi İtalyan tarihçi, eleştirmen ve yazarlar, Verga'nın doğal ayıklanma teorisini ve yaşamın bir mücadele olduğu prensibini benimsediğini varsayarak, onun kötümser, acı ve hüznü dolu, katı, kadercı bir yaşam anlayışına sahip olduğunu, dolayısıyla yaşam anlayışının temelinde derin bir karamsarlık yattığını savunurlar. Bu kişilere göre yaşam mücadelesinin acımasız mekanizmasının hâkim olduğu maddiyata dayalı toplumda ve etrafında olup biten olaylar çemberinde cömertlik, dayanışma, merhamet duygusu, aile kültürü gibi inandığı değerlerin aksine Verga'nın gördüğü şeyler, döneminin insanlarını etkisi altına alan bencillikle beraber bireysel ve ekonomik çıkarlar dünyasında verilen mücadeledir. Her yerde ve her zaman toplumu yönetmekte olan yasaların güçlü bireylerin çıkarlarına hizmet ettiği, toplumu oluşturan bütün bireyler, gruplar ve sınıflar arasında bireysel çıkarlar uğruna çatışmaların olduğu, güçlünün güçsüzü ezdiği ve zulmettiği, acımasız bir savaş hâkimdir. Bu savaşın galibi az, mağlubu çoktur. Ayrıca bugünün galibi yarının mağlubu olabilir. Verga, insanların sömürülmesine ve zulüm görmesine haklı bir gerekçe bulamaz ve kendini ezilenlerin düzlemine çekerek umutsuzluk içinde yaşamın tüm acı gerçeklerini ve negatif yönlerini temsil etmekten başka, elinden bir şey gelmez. İnsanların doğasında kötüye ve diğerleri üzerinde hâkimiyet kurmaya, gün gelip ezilenin bile ezen taraf olmaya eğilimi vardır. Doğa yasasının değiştirilemez olduğuna inandığı düşünülen Verga'ya göre daha iyi bir toplum oluşturmak geçmişte mümkün olmamıştır; ne şimdi ne de gelecekte

mümkün olacaktır. Nitekim, gelişimin izlerini süren modern toplumların oluşturduğu yasalarla yönetilen dünyada güçlü olanların merhametsizliği karşısında güçsüz olanlar, her türlü şeye boyun eğmişlerdir. Dolayısıyla değişim dışarıdan değil, içerden sağlanabilir. Bu görüşler doğrultusunda Verga'nın dediği gibi:

“Doğa dışarıda değil, insanın içindedir.” (Biondolillo, 1934: 97)

Sosyal Darwinizmin yaşam anlayışının temelini oluşturan, en güçlü olanın yasasının doğal ayıklanma yasası olduğu inancından hareket eden Verga'ya göre, yaşam, toplum üzerinde hâkimiyet kurmuş olan katı ekonomik yasalara karşı verilen mücadeledir. İtalyan birliğinin kurulmasından sonra oluşan, ahlaki değerlerin çığnendiği, ekonomi yasalarının egemen olduğu ve bu yasaların hiyerarşik yapılanmalara neden olduğu kapitalist toplumda yaşam, var olma savaşı, zorbalık ve güçlü olanın koyduğu yasalar üzerine kuruludur. Dolayısıyla Verga'nın ideolojisinin temelinde ilerleme ve gelişmeye dair olumsuz fikirler yatar. Bu fikirler kapsamında Verga, gelecekte hiçbir değişim ummaz ve bir şeylerin iyileşebileceğine ya da düzelebileceğine inanmaz. Tıpkı doğal düzen gibi sosyal düzen de değişmezdir ve her kim var olan durumu ya da sosyal dokuyu değiştirmeye çalışırsa sonunda bozguna uğramaya mahkûmdur: daha iyiye ulaşma arzusu insanı daha kötüye sürüklemektedir. İlerleme adına yapılan şeyler mutluluk, huzur ve yarar getirmenin aksine hırsların tavan yaptığı materyalist dünyada zayıf ve güçsüz olanı ezip köleleştirmekte, felakete sürüklemektedir. İnsanlar hayatta her ne kadar mücadele verirse versinler, yazgı denen görünmez el insan hayatının tüm aşamasında varlığını hissettirmekte, onların yaşamlarını yönlendirmekte, düşlerini ve umutlarını istedikleri yönde gerçekleştirmelerine izin vermemekte, bireylerin içinde buldukları zor koşullardan kurtulmaları mümkün olmamaktadır. Doğa, oyununu kendi kurallarına göre oynamakta ve kendisine karşı yapılan her türlü savaşı boşa çıkararak insanlara aşklarından, gençliklerinden, hayallerinden ve ailelerinden bile vazgeçmeyi dayatmaktadır. İnsanın mutluluğunun ya da mutsuzluğunun yazgının elinde olması, arzu edilen sona ulaşamaması ve hatta verilen mücadelenin sonunda daha büyük acılara maruz kalınması yaşamdaki olumsuzlukların düzelebileceğine dair inancı yok etmekte, yazgıya boyun eğmekten başka bir yol kalmadığı için, Verga'yı kaderci bir yaşam anlayışına yaklaştırmaktadır. Verizm akımının Sicilyalı temsilcilerinden olan bir diğer isim Federico De Roberto'nun *I vicere* adlı eserinde söylediği sözler Verga ile ilgili tüm bu görüşleri destekler niteliktedir:

“İlerleme diye bir şey yoktur, sadece yaşam mücadelesi vardır. Tarih tekerrürden ibarettir; insanlar geçmişte aynıydı, şimdi de aynı ve gelecekte de aynı olmaya devam edecektir.” (Roberto, 1894: 657)

Aslında Verga'ya göre insan yaşamı tıpkı hayvanların yaşamına benzer çünkü insan da aynı hayvan gibi etrafında olup biten değişimlerden habersizdir; evrimini yavaş ve aşamalı olarak tamamlar, ani değişimler karşısında bocalar. Dolayısıyla tekrarlar zincirinden ibaret olan yaşamda mevcut durumun değişebileceğini düşünmek yanıltıcıdır. Yazgının bilinmez gücü karşısında acı yenilgilerden başka bir şey yoktur. Yazgı, insanların isteklerine karşı sağırdır ve onun katı inadı karşısında insanlar hayatta kalmak ve kazanmak için günden güne yıpranmaktadır. Yaşamın bu sert gerçekliği karşısında umudu olmayan ve toplumsal düzeni doğal düzen olarak gören Verga için isyan etmek yerine sessiz bir tavır takınarak boyun eğmek ve var olan düzeni kabullenmek en mantıklısıdır. Cappellani'nin⁴ de desteklediği gibi;

“İnsanların acımasız yazgıya karşı kazanacakları tek zafer olanı olduğu gibi kabullenme gücünü gösterebilmektir. İnsan her koşulda yenik duruma düştüğü için, yalnızca tutkularının esiri olmaktan vazgeçebilme yetisini gösterebildiği koşulda kazançlı çıkabilir.” (Capellani, 1954: 105)

Luigi Russo⁵ da benzer bir şekilde Verga'nın karamsarlığı hakkındaki gözlemlerini şöyle dile getirir:

“Verga'nın yapıtlarında ortaya çıkan trajedi öykünün sonuna kadar varlığını sürdürür ve hiçbir çözüm önerisi, teselli edici hiçbir şey yoktur.

(...) Tek teselli edici şey günlük yaşamın telaşlarından dolayı yıprandığında, keder ve sıkıntılar üzerine kara bir bulut gibi çöktüğünde hep yeniden kurulması gereken aile ocağıdır.” (Russo, 1959: 161-162)

Verga'ya karamsar ve materyalist bir ideoloji aşıladığı düşünülen Darwinizm, güçlünün güçsüzü ezdiği, sınıfsal çatışmaların olduğu toplumu yorumlamada temel nokta olmuştur. Sosyal Darwinizm öğretisinin öngördüğü hayatta kalma mücadelesini benimsediği ve bu doğrultuda kaderci ve karamsar bir bakış açısına sahip olduğu varsayılan Verga, yaşadığı

⁴ İtalyan yazar ve eleştirmen.

⁵ 1892-1961 yılları arasında yaşamış edebiyat eleştirmeni.

dönemdeki sosyal sınıflar arasında var olan çıkar çatışmalarını ve güçlünün zayıf üzerindeki mutlak galibiyetini hakikatlerin merceğinden gözlemleyerek, dikkatini sosyal ve ekonomik koşullara karşı mücadele veren, dışlanmış, hor görülmüş mağdurların ve ezilenlerin dünyasına yöneltir. Yönelindiği bu dünyada toplum, bir sosyal sınıftan diğerine geçişin ve iletişim kurmanın mümkün olmadığı, insanların acılara ve yenilgiye maruz kaldıkları eylemsiz bir toplumdur. Verga'nın yakından gözlemlediği bu toplumda ezilenleri de iki gruba ayırmak mümkündür. İlk grup ahlaki değerleri ihlal edip, sonrasında hatalarını telafi etmek için yenik duruma düşmüş kişilerdir. Bu kişilerin yenilgilerinin kaynağı acımasız yazgı değil kendileridir ve şanssızlıklarının altında kendi oluşturdukları sebepler yatar. *Vita dei Campi* adlı öykü derlemesinin *Cavalleria Rusticana* öyküsündeki Turiddu'nun, *Jeli il Pastore* öyküsündeki Alfonso'nun, *La Lupa* öyküsündeki Lupa'nın hikâyesinin sonunda öldürülmesi haklı nedenlerle ortaya koyulacaktır.

Yenilenlerin ikinci kısmını, ahlaki ve geleneksel kurallara sıkı sıkıya bağlı olduğu ve iyi bir karakter izlenimi verdiği halde ezenlerin zulmünden ya da acımasız yazgının sebep olduğu sefaletten bir türlü kurtulamayan, kader çarkının hep aleyhinde döndüğü iyi insanlar oluşturur. Bontempelli⁶ bu gruba giren kişileri şu şekilde tanımlar:

“Bu iyi insanlar yaşamı doğaya karşı bir savaşım, karın doyurmak için gündelik bir çaba olarak görenlerdir, ancak insanın insana karşı olan savaşında ellerinde silahları yoktur, kurnazlığa kurnazlıkla hileye hileyle karşılık vermeyi bilmezler. Tıpkı Rosso Malpelo adlı öyküde Malpelo'nun babası gibi. İnsanlar ona “hayvan” takma adını vermişlerdir çünkü ekmeğini taştan çıkarmakta ve gücünü çalışma arkadaşlarını istediği gibi yönlendirmek için kullanmamaktadır. Hatta bunun için de cezalandırılmaktadır.” (Bontempelli, 1941: 23)

Toplumsal sınıflar arasında büyük uçurumun ve sosyal adaletsizliklerin bulunduğu toplumda Verga, ezilenlerin, mazlumların ve hor görülenlerin acı ve sefalet içinde geçen yaşamlarını tüm gerçekleriyle gözler önüne serer, gözyaşlarına tanıklık eder. Ancak hiçbir çözümde bulunmaz; teselli etmez, umut ışığı olacak bir söz söylemez, ya da herhangi bir ideolojiyi savunmaz ve hatta onları yok sayar. Birlik duygusunu zedeleyebilecek ifadelerden kaçınır.

⁶ 1878-1960 yılları arasında yaşamış olan İtalyan şair, öykü ve oyun yazarı, gazeteci.

Verga'da katı bir karamsarlığın ve kaderci bir yaklaşımın olduğunu savunan birçok yazar ve eleştirmenin yanında, aksini iddia edenler de mevcuttur. Bu bağlamda Tonelli'nin⁷ görüşlerine kulak vermek gerekir:

“Trajedi... İroni. Yine de karamsar olduğu söylenemez. Karamsarlık yaşamda her şeyin kötüye ve felakete gittiğine inanılan tek taraflı bir anlayış biçimidir; dolayısıyla direnç göstermemek ve ölüm en iyi yoldur. Verga'nın yapıtlarında kötülüğün yanında iyilik, zalimlerin karşısında iyi yürekli vardır, insan herhangi bir durumda her ne kadar doğanın yıkıcı güçleri tarafından sıkıntıya düşmüş olsa da, belki pişmanlık ya da nefret kisvesi altında ruhunun yüceliğini, haklı ve haksız idealini muhafaza eder.” (Tonelli, 1927: 28)

M. Bontempelli'ye göre de, Verga'nın kişilerinde varlığını sürdürmekte olan onur, sıkı çalışma, etik değerlere bağlılık, aile şefkati gibi kavramlar, hayatın zorluklarına karşı direnme ve mücadele etme istekleri, Verga'nın karamsarlığını hafifleten ve yazgının mutlak üstünlüğünü yadsıyan unsurlardır. Verga'nın kişileri, Sosyal Darwinizmin yaşam mücadelesi anlayışı gereği çok çalışarak ve mücadele ederek sefaletlerini yenebileceklerine, olayların akışını istedikleri doğrultuda değiştirebileceklerine inanan, eğer bunu başaramazlarsa durumu metanetle karşılayan ve kaderine razı olan kişilerdir. Bu kişilerde dünyevi zevklerin ve maddi gereksinimlerin ötesine geçen ahlaki bir bilinç mevcuttur ve karakterlerin içinde bir meşale gibi yanmakta olan bu ışığı hiçbir güç söndüremez. Dolayısıyla bu durum Verga'nın karamsar, kaderci olduğunu ve insanlığın ilerleyebileceğine şüpheyle yaklaştığını savunan görüşlerin aksine, yazarın, insanlığın gelişeceğine ve geleceğinin iyileşeceğine olan güveninin imalı bir göstergesidir.

Sonuç

Görüldüğü üzere Verga'nın hayata nasıl baktığına ve onu nasıl algıladığına dair farklı görüşler mevcuttur. Her ne kadar farklı görüşler mevcut olsa da Verga da yaşadığı çağı birçok alanda etkisi altına almış olan Darwinizm ve Sosyal Darwinizmden etkilenerek yaşam denen şeyin aslında bir mücadeleden ibaret olduğunu varsaymış ve öykülerini bu anlayış

⁷ 1890-1939 yılları arasında yaşamış olan İtalyan yazar ve eleştirmen.

doğrultusunda yazarak, eserlerindeki kahramanlarını yaşamı bir savaşım olarak gören ve hayatta kalma mücadelesi veren kişilerden seçmiştir. Yaşamından kesitler sunduğu insanların dramı ve yaşam mücadeleleri aracılığıyla, Sosyal Darwinizm teorisinin Verga'ya ve hayata bakış açısına etkilerini, temsilcisi olduğu dönemin ve o dönemin şartlarının doğurduğu sonuçlarını anlamak mümkündür.

KAYNAKÇA

- Debenedetti, G. (1976). **Verga e Il Naturalismo**, Milano: Garzanti. Editrice.
- Luperini, R. (1971). **Pessimismo e Verismo in Giovanni Verga**, Padova: Liviana.
- Nicolosi, F. (1986). **Verga Tra De Sanctis e Zola**, Bologna: Patron Editore.
- Öncel, S. (1971). **Aspetto Sociale ed Umano dell'Arte Verghiana**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Öncel, S. A. P. (1970). **Linee di Storia della letteratura italiana**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Russo, L. (1959). **Giovanni Verga**, Bari: Editori Laterza.
- Spencer, H. (1947). **İlk Prensipler**, Çev, Selmin Evrim, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Merlino, A. (2015) **L'evoluzionismo nella letteratura italiana. L'influenza darwiniana in D'Annunzio, Verga, Fogazzaro, Svevo**, Youcanprint.
- Verga, G. (2014). **Novelle Scelte**, Goodmood.
- Derisi, M. (2016) **Il motivo lunare tra Verismo e Decadentismo**, Roma: Youcanprint.
- Taslaman, C. (2007). **Evrım Teorisi, Felsefe ve Tanrı**, İstanbul: İstanbul Yayınevi.
- http://www.viv-it.org/schede/marea-o-ciclo-dei-vinti-lettera-salvatore-paolo-verdura#_ftn1 (Erişim Tarihi: 15.04.2017)